

Светозар СТИЈОВИЋ, Београд

О ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА ВЛАДИКЕ ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА

Владика Василије Петровић (1709—1766), „смирени митрополит черногорски, скендериски и приморски, и трона серпскога ексарх“, како се он потписао у својој *Историји о Црној Гори*,¹ оставио је већи број писама и других текстова на нашем народном језику, на руском (рускословенском), а такође и обиман рукопис познатог *Цетињског летописа*, писан у највећој мери српскословенским језиком.² Језичка разноликост у овим текстовима условљава, наравно, и различит приступ проучавању језика владике Василија: посебно се морају испитивати његови текстови писани руским (рускословенским), нашим народним и српскословенским језиком. Одређен захват у овом правцу већ је учињен проучавањем извесних графијских, правописних и језичких особина Петровићеве, овде већ поменуते, *Историје о Црној Гори*,³ али, наравно, то још није довољно да

¹ Уп. *Исторія о Черной Горы*, 1754, [8]. Раније се мислило да је ова књига штампана у Москви, али је у новије време утврђено да је изашла у Петрограду (уп. Г. Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд, 1964, 42—43).

² Уп. фототипско издање овог летописа, које је за штампу приредио Нико С. Мартиновић и чији је „најважнији дио [...] углавном писао владика Василије Петровић-Његош“ (*Цетињски летопис*, Цетиње, 1962, 6).

³ Уп. Светозар Стијовић, *Графијске, правописне и фонетске особине Историје о Црној Гори Василија Петровића*, Прилози проучавању језика, Нови Сад (Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду), 1975, књ. 11, 1—50; С. Стијовић, *О међусобном односу неких руских и српскохрватских језичких елемената у „Историји Црне Горе“ (1754) владике Василија Петровића*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Реферати и саопштења, Београд (Међународни славистички центар СР Србије), 1977, књ. 6/1, 175—182; С. Стијовић, *О именицама у „Историји Црне Горе“ (1754) владике Василија Петровића*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица српска), 1977, књ. XX/2, 27—44.

се у потпуности сагледа ауторов руски (рускословенски) језик, за чију употребу и стабилизацију у цетињској владичанској канцеларији почетком друге половине 18. века несумњиво има заслуга владика Василије. *Историја о Црној Гори* садржи и низ особина својствених нашем народном језику шире узетом, као и мањи број са данашње тачке гледишта дијалектизама, карактеристичних за савремене зетске говоре (јекавско јотовање, наставак *-ах* у генитиву множине именица женског рода на *-а*, употреба акузатива у служби локатива и др.).⁴ То све заједно представља драгоцен податак за историју српскохрватског језика уопште, а посебно за историјску дијалектологију. Не мали број писама и других текстова владике Василија Петровића на руском (рускословенском) језику познат је научној јавности,⁵ а нека се и данас откривају по разним архивима.

Испитивање језика *Цетињског љетописа* захтева ангажовање компетентног стручњака, који добро познаје и српскословенски, и руски (рускословенски), и наш стари народни језик, посебно са зетског подручја. Овај споменик, чији „најважнији дио, који је углавном писао владика Василије Петровић-Његош, досеже до 1749. односно 1756.“ године,⁶ највероватније представља један од последњих дужих текстова писаних српскословенским језиком у Црној Гори.⁷ Поменути летопис је у извесном смислу пандан српскословенским текстовима познатог писца код угарских Срба Гаврила Стефановића Венцловића, који својим рукописним радовима практично завршава вишевековни српскословенски период наше писмености.

Сачувано је доста писама и других текстова владике Василија Петровића на нашем народном језику. Има их неколико десетина и упућена су млетачком дужду, венецијанским вла-

⁴ Уп. С. Стијовић, *Графијске, правописне и фонетске особине Историје о Црној Гори Василија Петровића*, 43; С. Стијовић, *О именицама у „Историји Грне Горе“ (1754) владике Василија Петровића*, 33 (нпр. 9), 36.

⁵ Уп. Душан Вуксан, *Преписка митрополита Василија, митрополита Саве и црногорских глаvara 1752—1759*, Споменик, Београд (Српска краљевска академија), 1938, књ. LXXXVIII, бр. II, III, V, VI, VII, X, XI, XIII, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, LX, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLVI, XLVII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV, LV, LVIII, LX, LXI, LXII, LXIII, LXIV, LXV, LXVI, LXVII, LXXI (4), LXXII (5), LXXIV (7), LXXV (8); Јевто Миловић, *Зборник докумената из историје Црне Горе (1685—1782)*, Цетиње (Историски институт НР Црне Горе), 1956, бр. 408.

⁶ Уп. *Цетињски љетопис*, 6.

⁷ Иако је на Цетињу и у појединим деловима Црне Горе рускословенски језик продирао свакако у првим деценијама друге половине 18. века, уп. једно писмо на народном језику у којем се „осећа јак рускословенски утицај“ а које је писано у Цеклину 1772. године: А. Младеновић, *Језик трију цеклинских писама из друге половине XVIII века*, Зборник за језик и књижевност, Титоград (Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Црне Горе), 1972, књ. 1, 45—58, посебно 57.

стима у Котору, рисанским главарима, босанском везиру, дубровачком кнезу, православним житељима у Котору и разним појединцима. Ова писма, настала између 1740. и 1765. године, скоро три деценије позната су научној јавности.⁸ Разумљиво је да ћемо се у овим текстовима, који су по садржини пословног карактера, срести и са особинама тзв. пословног језика (разни устаљени изрази и сл.). Међутим, за историју нашега језика од не мале важности биће они подаци који се тичу дијалекатских особина средином 18. века, а они су, што се могло утврдити и на основу прелиминарног прегледања неких писама, богато посведочени у овим текстовима. Међутим, кад узмемо текстове владике Василија као извор дијалекатских података, неопходно је да их посматрамо у некој мери условно као конкретно сведочанство о конкретном говору, јер он није просто човек из народа који је научио да записује свој говор, него личност чији језик може бити и слојевит, комплексан, и логично је очекивати да је матерњи говор у њему само једна од компонената. Већ сам црквени живот морао је владика Василија Петровића доводити у додир са представницима разних говорних средина и типова. Образовање које је стекао свакако је морало имати утицаја на његов језик — и то не само у том смислу што је он у свој израз примао елементе који не потичу из народних говора, као што су рускословенске, српкословенске и друге традиционалне примесе, него је и сама народна компонента његовог израза имала све услове да не постане строго везана за локални говорни тип — било да га посматрамо уже, као његушки, било нешто шире, као говорни тип околине Ловћена, с обзиром на владичин манастирски живот. Са свом вероватноћом се може очекивати да је владика Василије примао у свој језик и одлике које су биле обичне у народној компоненти језика тога доба и кад нису биле својствене његушком или ловћенском типу. И заиста, већ прелиминарно разматрање појединих текстова владике Василија писаних на народном језику показује да их не можемо посматрати просто као аутентични запис народног говора, као што се нпр. могу посматрати у највећој мери записи Марка Миљанова, него ће владичини текстови пре бити плод једне обраде народног израза и слободнијег односа према њему.

Све то, међутим, не значи да текстови владике Василија губе значај као дијалекатско сведочанство. Кроз његове текстове долазе до изражаја многе занимљиве дијалекатске појаве, које — кад се узму са потребном обазривошћу — могу бити

⁸ Уп. Јевто Миловић, н. д., бр. 206, 253, 256, 275, 280, 309, 316, 323, 325, 329, 334, 336, 367, 390, 392, 395, 397, 398, 399, 409, 410, 411, 412, 419, 421, 427, 434, 435, 436, 438, 439, 445, 449, 450, 454, 455, 457, 460, 461, 467, 469, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 480, 482, 483, 484, 485, 486, 5 (додатак, 350. стр.); Д. Вуксан, н. д., бр. XII, XXIII, XXIX, LXX (3); уп. и факсимил писма од 12. септембра 1761 (Ј. Миловић, н. д., 373. стр.).

значајан прилог историјској дијалектологији. (Поменимо, нпр., веома честу употребу краћег инфинитива, заменичку промену са мене, тебе у дативу једнине, односно не, ве у акузативу множине, радни придев типа *доша, поша, да*, наставак *-ах* у генитиву множине именица, употребу акузатива у служби локатива и сл.)

Као закључак може се рећи да је важан задатак наше филологије да пажљиво и подробно испита и опише елементе у језику владике Василија, како би се — сравњењем са другим историјским изворима и са данашњом дијалекатском ситуацијом — реално оценило њихово место и значај за историјску дијалектологију. Кад буде испитан народни језик владике Василија Петровића и упоређен са већ проученим писмима владике Данила,⁹ његовог претходника, који дијалекатски такође припада Његушима, добиће се, прво, увид у континуитет језика писане речи у цетињској владичанској канцеларији, друго, биће омогућен увид у низ особина народног језика (нарочито његушког говора) и, треће, овим проучавањем створиће се солидна основа за испитивање језика и других цетињских владика.

Светозар СТИЈОВИЧ, Белград

ОБ ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА ВЛАДЫКИ ВАСИЛИЯ ПЕТРОВИЧА

Резюме

Владыка Василий Петрович (1709—1766) оставил большое количество писем и других текстов на нашем народном языке, на русском (руско-славянском), а также и обширную рукопись известной Цетињской летописи, написанной большей частью на сербско-славянском языке. Языковое разнообразие в этих текстах обуславливает и различный подход к изучению языка владыки Василия: отдельно надо исследовать его тексты написанные на русском (руско-славянском), на нашем народном и на сербско-славянском языках. Очень важная задача нашей филологии состоит во внимательном и подробном исследовании и описании пластов в языке владыки Василия Петровича, чтобы в сравнении с другими историческими источниками и с нынешней диалектной ситуацией было возможно реально оценить их место и значение в исторической диалектологии.

⁹ Уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, Нови Сад (Матица српска), 1973, стр. 198 + [2] са једним факсимилом.